

- DRŽAVNI PREVENTIVNI MEHANIZEM -

poročilo
o opravljenem obisku
na lokaciji

CENTER ZA USPOŠABLJANJE, DELO IN VARSTVO ČRNA NA KOROŠKEM

Pojasnilo: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (v nadaljevanju: Varuh) v okviru izvajanja nalog in pooblastil po Zakonu o ratifikaciji opcijskega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (Uradni list RS, št. 114/2006) v vlogi državnega preventivnega mehanizma (v nadaljevanju: DPM) obiskuje kraje odvzema prostosti. V skupini, ki izvede obisk, poleg predstavnikov Varuha praviloma sodeluje(jo) tudi predstavnik(i) pogodbenih nevladnih organizacij ter občasno tudi neodvisni izvedenci medicinske in drugih strok in prevajalci. Pravna podlaga za opravljanje nadzorov s strani DPM je predstavljena na spletni strani [Varuh kot državni preventivni mehanizem](#).

Pričujoče poročilo vsebuje le bistvene ugotovitve o obisku s predlogi za izboljšanje razmer oziroma odpravo nepravilnosti. Izdelano je bilo na podlagi poročila o obisku DPM in odzivnega poročila pristojnih. Namenjeno je objavi na spletni strani Varuha.

Osnovni podatki o lokaciji:

► **Tip lokacije:** varstveno delovni center in institucionalno varstvo odraslih z motnjami v duševnem razvoju.

► **Kategorije oseb, ki jim je bila odvzeta prostost:** mladostniki, ki jim je izrečen vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje.¹

► **Uradna zmogljivost in dejanska zasedenost lokacije na dan obiska:** kapaciteta v organizacijski enoti Dom za otroke in mladostnike je 65, ob našem obisku je bilo v program vključenih 61 mladostnikov, od teh jih je 41 bivalo v domu (glej tudi opombo 9).

Potek obiska in priprava poročila:

► Obisk je bil **najavljen in opravljen 17. 4. 2012 med 10.45 in 14.00 uro.**

¹ CUDV Črna izvaja naslednje dejavnosti: izobraževanje v posebnem programu vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju in z dodatnimi motnjami za mladostnike ter program socialnega in zdravstvenega varstva za odrasle osebe z motnjami v duševnem razvoju. Gre za varstveno delovni center in institucionalno varstvo odraslih. Usposabljanje mladostnikov traja do 26. leta starosti. V ta program so mladostniki vključeni na podlagi odločbe o usmeritvi in v soglasju s pristojnim centrom za socialno delo. Posebnost CUDV Črna je, da je bil leta s sklepom Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju: MDDSZ) št. 149-118/2010-6 z dne 29. 2. 2010 določen tudi za sprejemanje mladostnikov, ki jim je izrečen vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje s strani sodišča. V tem primeru gre CUDV Črna po naši presoji šteti za kraj odvzema prostosti (kot so opredeljeni v 4. členu OPCAT). Temu delu dejavnosti CUDV Črna smo zato ob obisku tudi posvetili posebno pozornost. Sicer pa CUDV Črna izvaja tudi programe varstva, vodenja in zaposlitve pod posebnimi pogoji za odrasle osebe z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju ter zanje tudi programe socialnega in zdravstvenega varstva. Tako CUDV Črna zagotavlja domsko varstvo odraslih; v varstveno delovnem centru pa nudi in izvaja zaposlitev, varstvo in vodenje pod posebnimi pogoji. Za izvajanje dejavnosti ima vzpostavljene delovne enote na različnih lokacijah.

► **Skupina za obisk:** predstavnik in predstavnica Varuha in ena predstavnica pogodbenih nevladnih organizacij (Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC) ter pogodbeni ekspertka za področje pedagogike in psihologije.

► **Vsebina obiska:** uvodni razgovor z v.d. direktorice CUDV Črna, ogled prostorov z vodjo vzgoje in izobraževanja, razgovori z nekaterimi mladoletniki, pregled dokumentacije.

► **Poročanje:** poročilo o obisku je bilo posredovano Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju: MDDSZ) 6. 9. 2012 (CUDV Črna pa v vednost), skupaj s predlogom, da ga obravnava in nam v roku 30 dni sporoči svoja stališča in morebitne ukrepe v zvezi s tem; tozadevni odgovor smo prejeli 9. 10. 2012, torej 33. dan po odpremi. Glede na nekatera prejeta pojasnila smo na MDDSZ odpremili dodaten dopis 16. 10. 2012 (poslan tudi Ministrstvu za pravosodje in javno upravo (v nadaljevanju: MPJU) in CUDV Črna v vednost), z zaprosilom za odgovor v roku 20 dni; tozadevni odgovor smo prejeli s strani MDDSZ 15. 11. 2012, torej 30. dan po odpremi – torej po izteku roka, s strani MPJU pa 7. 11. 2012, torej 22. dan po odpremi – torej po izteku roka. Na ta dopis MPJU smo se odzvali z dopisom, ki je bil odpremljen 26. 11. 2012 (poslan tudi MDDSZ v vednost), skupaj z zaprosilom za odgovor v roku 20 dni; tozadevni odgovor smo s strani MPJU prejeli 18. 12. 2012, torej 22. dan po odpremi – torej po izteku roka.

Na podlagi vseh gornjih odzivov je Varuh z dopisom povabil MPJU, MDDSZ, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (v nadaljevanju: MIZKŠ) in CUDV Črna na delovno srečanje na temo problematike izvajanja vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje. To delovno srečanje je bilo opravljeno 9. 1. 2013, pri čemer so se ga udeležili predstavniki vseh povabljenih. Za več o tem glej zadnji del pričujočega poročila.

► DPM je posebej pohvalil

- zelo pestre in ustrezne oblike dela v programu usposabljanja², s tem pa tudi prizadevanja osebja za motiviranje mladostnikov za uresničevanje zastavljenih ciljev,
- usmeritev CUDV Črna glede kršitev pravil³,
- da osebje za varovance lepo skrbi⁴ (čeprav je ob kratkotrajnem obisku težko oceniti dejansko stanje) in
- prizadevanja za čim večjo dostopnost in odprtost zavoda⁵.

DPM je na podlagi pridobljenih informacij ob obisku in po pregledu razpoložljive dokumentacije v zaključku ocenil, da zavod svojo dejavnost (razen v delu ugotovljenih pomanjkljivosti) opravlja v skladu s svojim poslanstvom.

² V CUDV Črna mladostnikom zagotavljajo individualne in skupinske oblike dela v posebnem programu vzgoje in izobraževanja. Obravnava temelji na timskem sodelovanju. Gre prvenstveno za usposabljanje mladostnikov za življenje in delo. Nudijo pa jim tudi možnost logopedске obravnave, korektivno gimnastične obravnave, fizioterapevtske obravnave, obravnave z delovno terapijo, možnost psihološke in socialne obravnave, splošne in specialistične zdravstvene obravnave. Zagotavljajo jim še druge posebne oblike in metode dela (EBL, gestalt, Brain gym, likovna terapija,...).

³ Morebitne konflikte med mladostniki obravnavajo sproti znotraj zavoda in prijave drugim pristojnim institucijam niso potrebne. Neupoštevanje pravil življenja obravnava strokovna skupina CUDV Črna. Za kršitve kot so vnos alkohola, droge ali medsebojne tatvine najprej uporabijo učinek pogovora in opomina. Pri ponavljanju kršitev pa odvzamejo privilegije kot so udeležba na igrah in druge oblike druženja.

⁴ Varovancem so zagotovljene številne posebne in obogatene programe pomoči, prilagojene različnim motnjam v duševnem razvoju (gibanje in šport, plavanje, priprava na zakramente in duhovna rast, bralna značka, dramska skupina, cvetlični krožek, folklor, knjižni klub, lutkovna skupina, likovna terapija, itn.). Na dobro počutje pa vpliva tudi izjemna čistoča in urejenost zavoda ter okolice.

⁵ Posebno pozornost posvečajo sodelovanju s svojci, ki poteka na različne načine: sprotno informiranje staršev, skrbnikov ali bližnjih sorodnikov o stanju, razvoju, napredku in posebnostih otrok, mladostnikov in odraslih; izvajanje svetovanih razgovorov za starše; udeležba na evalvacijah individualnih programov varovancev. Praksa CUDV Črna so tudi roditeljski sestanki s starši, piknik s starši, obiski staršev na letovanjih in v šolah v naravi, po potrebi obiski mladostnikov na njihovem domu in tako dalje. Sodelovanje sorodnikov z zavodom je v povprečju dobro.

DPM: priporočamo v.d. direktorici, da dopolni in posodobimo informacije na spletni strani.⁶ Priporočamo tudi, da je na spletni strani objavljen tudi vsakokratni letni delovni načrt.

DPM: strinjamo se sicer z načinom sprejema mladostnikov v zavod⁷, a predlagamo, da individualni načrt podpišejo tudi tisti mladostniki, ki so glede na svoje primanjkljaje, motnje ali oviranosti sposobni razumeti njegov pomen.

DPM: menimo, da je sedanji način vodenja osebne dokumentacije o mladostnikih lahko nepregleden⁸. Predlagamo, da CUDV Črna za vsak osebni spis vzpostavi celoten popis spisa na prvi strani za vse varovance centra in oba dela združi v celoto.

DPM: spodbujamo zavod, da še naprej posveča ustrezen poudarek interesnim dejavnostim, v katere se vključujejo mladostniki, saj so te zelo pomembne za uspešno uveljavljanje mladostnikov na področjih, ki jih veselijo.⁹

DPM: v pogovoru z v.d. direktorico smo zaznali problem namestitve v CUDV Črna pri mladostnikih, ki jim odločbo o namestitvi zaradi izreka vzgojnega ukrepa izda sodišče. Ob našem obisku sta imela le dva mladostnika sklep sodišča o namestitvi v CUDV Črna. Na dan obiska je bil na osnovi sklepa sodišča in sklepa o usmeritvi nameščen le en mladostnik, s katerim smo se tudi pogovorili. Drugega

MDDSZ: spletno stran v letu 2012 v CUDV Črna v celoti preoblikovali in vsebinsko spremenili, informacije objavljene na spletni strani pa sproti posodablja. Tudi letni delovni načrt je na spletni strani CUDV Črna objavljen pod 'Informacije javnega značaja'.

MDDSZ: upošteva priporočilo DPM, tisti mladostniki, ki so glede na svoje primanjkljaje, motnje ali oviranosti sposobni razumeti pomen podpisa individualnega načrta, le tega podpišejo.

MDDSZ: glede mnenja DPM, da je obstoječi način vodenja osebne dokumentacije o mladostnikih nepregleden, je zavod začel z uvedbo popisa spisa na prvi strani osebne mape posameznika, osebne mape vseh uporabnikov pa planira urediti v dveh mesecih.

MDDSZ: skladno z veljavnimi predpisi CUDV Črna izvaja Posebni program vzgoje in izobraževanja za otroke in mladostnike z motnjami v duševnem in telesnem razvoju. Te otroke in mladostnike na podlagi Zakona o usmerjanju (ZUOPP) otrok s posebnimi potrebami usmerjajo v CUDV Črna komisije za usmerjanje Zavoda RS za šolstvo. Zaradi navedenih razlogov je bil CUDV Črna s

⁶ Vsem kandidatom za sprejem je dostopna zloženka z osnovnimi informacijami o zavodu. Informacije so sicer dostopne tudi preko njihove spletne strani, a ob pregledu te vsebine je bilo opaziti, da so nekoliko pomanjkljive.

⁷ Ugotovili smo, da po vključitvi za vsakega mladostnika, po mesecu dni bivanja v zavodu, pripravijo individualni načrt življenja s poudarkom na konkretnih ciljih. Pri oblikovanju načrta in kasnejših evalvacijah poleg osebja centra in pristojnega CSD sodelujejo tudi starši oziroma skrbniki in mladostnik kot subjekt v programu. Pri tem smo ugotovili tudi prakso, da individualiziran program podpišejo vsi sodelujoči in odgovorni za njegov nastanek, razen mladostnikov, ki načrta ne podpišejo.

⁸ Kot smo se lahko prepričali, se za vsakega posameznika vodi osebno dokumentacijo v osebni spisu. Strokovni del dokumentacije, ki se nanaša na sprejem (odločba o usmeritvi) in druge mladostnikove posebnosti, je bil ločen od ostalega dela, kot je na primer individualiziran program.

⁹ V CUDV Črna se mladostniki izobražujejo po posebnem programu vzgoje in izobraževanja. V program je bilo vključenih 61 mladostnikov. Med njimi jih je 41 bivalo v domu, 20 pa jih je prihajajo dnevno. V domskem varstvu je bivanje organizirano v manjših skupinah. Velik poudarek namenjajo aktivnemu preživljanju prostega časa in možnostim vključevanja v obogatene oblike dela, zlasti v organizirane oblike kulturnih, rekreativnih in športnih dejavnosti v zavodu, v kraju in širše. Mladostniki se lahko vključujejo v aktivnosti po lastnih željah in interesih. Uveljavljajo tudi možnost samozagovorništva.

mladostnika pa (še) niso sprejeli kljub pravnomočnosti sklepa sodišča. V.d. direktorice je pojasnila, da v zavodu nimajo primerih nastanitvenih prostorov za te mladostnike, prav tako pa bi potrebovali tudi kadrovske okrepitve za izvajanje zanje primernih dejavnosti. Mladostnik, ki v zavod še ni bil sprejet, ima namreč odločbo o usmeritvi kot otrok z vedenjskimi in čustvenimi motnjami in ne kot otrok z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju. Navedeno je zaskrbljujoče, saj kaže na nespoštovanje odločitve sodišča, ki je mladostniku izreklo vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje. Vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje se po določbah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1) izvršuje v zavodih za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.¹⁰ MDDSZ oziroma CUDV Črna prosimo za sporočilo vseh ukrepov, da je CUDV Črna kadrovske in organizacijsko pripravljen sprejeti vse mladostnike z izrečenim vzgojnim ukrepom oddaje v zavod za usposabljanje. Hkrati tudi prosimo za pojasnilo razlogov zapleta ob sprejemu X. Y. ter če in kdaj je bil ta vendarle sprejet v CUDV Črna.

sklepom MDDSZ z dne 29. 9. 2010 določen kot zavod, v katerem se izvaja vzgojni ukrep oddaje v Zavod za usposabljanje le za otroke, mladostnike in osebe do 26. leta starosti, usmerjene v Posebni program vzgoje in izobraževanja z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju, katerega zavod izvaja in na katerega so vezani tudi kadrovske in tehnične normativi. V drugih primerih, zaradi specifičnih značilnosti in potreb posameznikov, napotitve s sklepom sodišča presegajo zmožnosti, ki jih s svojimi cilji omogoča Posebni program vzgoje in izobraževanja, kadrovska zasedenost in tehnični pogoji zavoda. Zato CUDV Črna ne more zagotoviti uspešne prevzgoje in pravnega razvoja za vse mladostnike z izrečenim vzgojnim ukrepom, lahko pa to optimalno zagotovi populaciji otrok in mladostnikov z motnjami v duševnem in telesnem razvoju za katero je specializiran. To so bili tudi razlogi za številne zaplete v primeru X. Y. Ta je končal pet razredov osnovne šole. Zato Zavod RS za šolstvo ni imel pravne podlage za izdajo odločbe o usmeritvi v Posebni program vzgoje in izobraževanja v CUOV Črna, prav tako pa slednji tudi nima pravne podlage za sprejem varovanca brez ustrezne odločbe o usmeritvi, ki je podlaga za financiranje storitve. Kljub navedenim dejstvom je bil X. Y. v CUDV Črna sprejet 1. 10. 2012.

DPM¹¹: že smo poudarili, da se po določbah ZIKS-1 vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje izvršuje v zavodih za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami

MDDSZ: pojasnjujemo, da je MDDSZ s sklepom št. 149-118/2010-6 z dne 29. 9. 2010 za izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje določilo CUDV Črna.

¹⁰ Izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod v usposabljanje mora potekati tako, da omogoča mladoletniku izobraževanje, priučevanje, usposabljanje za delo ter športno, ustvarjalno in kulturno udejstvovanje. Zato se predpostavlja, da so za izvrševanje vzgojnih ukrepov določeni (le) zavodi, za to kadrovske in strokovno usposobljeni. O tem, v kateri zavod naj se odda mladoletnik sicer odloči sodišče na podlagi mnenja posvetovalne komisije, ki deluje pri MPJU. Glede na določbo 200. člena ZIKS-1 je bilo ministrstvo, pristojno za socialne zadeve, zavezano določiti v katerih zavodih za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se lahko izvršuje vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje. MDDSZ nam je v tej zvezi sporočilo, da je bil s sklepom z dne 29. 9. 2010 za izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje določen CUDV Črna. Ministrstvo je tako očitno šele septembra 2010 določilo ustanovo za izvrševanje tega vzgojnega ukrepa, kar smo označili za nesprejemljivo, saj je ZIKS-1 začel veljati že 9. 4. 2000. Ugotovili smo tudi, da očitno CUDV Črna na izvrševanje tega vzgojnega ukrepa ni najbolje kadrovske in organizacijsko pripravljen. Zapleti ob sprejemu mladostnika X. Y. (odločbe o ukrepih Socialne inšpekcije in odločitve MDDSZ v tej povezavi) so zastavljale vprašanje, ali je v državi sploh kakšen zavod, v katerem bi se lahko izvrševali vzgojni ukrepi oddaje v zavod za usposabljanje za vse mladostnike, tako kot to predvideva Kazenski zakonik. K temu pa smo še dodali, da sklep MDDSZ št. 149-118/2010-6 z dne 29. 9. 2010 veže izvrševanje tega ukrepa v CUDV Črna le za tiste otroke, mladostnike in osebe do 26. leta starosti, ki so usmerjeni v posebni program vzgoje in izobraževanje z zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem in telesnem razvoju, kar pa ni tudi pogoj, ki bi ga za izrek tega ukrepa določal Kazenski zakonik. Več o navedenem je v nadaljevanju pričujočega poročila.

¹¹ Gre za navedbe iz odziva DPM (odpremljen 16. 10. 2012) na prvi odgovor MDDSZ na poročilo o obisku.

v telesnem in duševnem razvoju. Izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje mora potekati tako, da omogoča mladostniku izobraževanje, priučevanje, usposabljanje za delo ter športno, ustvarjalno in kulturno udejstvovanje. Zato se predpostavlja, da so za izvrševanje vzgojnih ukrepov določeni (le) zavodi, za to kadrovsko in strokovno usposobljeni. O tem, v kateri zavod naj se odda mladostnik sicer odloči sodišče na podlagi mnenja posvetovalne komisije, ki deluje pri MPJU. Glede na določbo 200. člena ZIKS-1 pa je bilo ministrstvo, pristojno za socialne zadeve, zavezano določiti v katerih zavodih za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se lahko izvršuje vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje. Kot pojasnujete, je bil s sklepom z dne 29. 9. 2010 za izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje določen CUDV Črna, vendar le za nekatere mladostnike (le za tiste, ki so z odločbo o usmeritvi usmerjeni v posebni program vzgoje in izobraževanja z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju), drugi pa *»presegajo zmožnosti, ki jih s svojimi cilji omogoča posebni program vzgoje in izobraževanja, kadrovska zasedenost in tehnični pogoji zavoda«*. To pa omogoča zaključek, da v Sloveniji še vedno ni ustrezne ustanove, v kateri bi se lahko izvrševali vzgojni ukrepi oddaje v zavod za usposabljanje za vse mladostnike (torej tudi za tiste, ki nimajo odločb o usmeritvi) in to kljub zakonski zavezi ministrstva, pristojnega za socialne zadeve, da določi v katerih zavodih se bo ta ukrep izvrševal. To pa je po naši ugotovitvi skrb vzbujajoče in nujno terja čimprejšnji sprejem vseh potrebnih ukrepov, da se bo lahko izvrševal vsak izrečeni vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje, saj se sicer postavlja vprašanje smiselnosti izrekanja tega vzgojnega ukrepa. Prav nobenega učinka namreč nima vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje, ki je le izrečen, ne pa tudi izvršen ker pač ni niti (določene) ustanove, ki bi ta ukrep sploh izvrševala. MDDSZ zato znova pozivamo za sporočilo vseh sprejetih ukrepov v tej zvezi.

Glede vašega poziva, da MDDSZ sporoči o vseh sprejetih ukrepih v zvezi z določbo 200. člena ZIKS-1, vam tudi prilagamo zgoraj navedeni sklep, iz katerega je razvidno, da je ministrstvo določilo, da se vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje za otroke, mladostnike in osebe do 26. leta starosti, usmerjene v posebni program vzgoje in izobraževanja z zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju, izvaja v CUDV Črna. Pri tem je upoštevano dejstvo, da je MDDSZ pristojno samo za socialno varstvene zavode za usposabljanje RS, v katerih se izvaja posebni program vzgoje in izobraževanja. Upošteva je dejstvo, da je ministrstvo pristojno samo za socialnovarstvene zavode za usposabljanje, je z dopisom Vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje, št. 070-20/2010-3 z dne 29. 9. 2010, ki ga prav tako prilagamo, pristojne institucije seznanilo, da je postopek namestitve otroka v socialnovarstveni zavod opredeljen z ZUOPP. V skladu z njegovim 23. členom izda Zavod RS za šolstvo odločbo o usmeritvi otroka v program vzgoje in izobraževanja na podlagi strokovnega mnenja komisije za usmerjanje. V odločbi o usmeritvi je določen program vzgoje in izobraževanja v katerega se otrok usmerja, vrtec, šola ali zavod v katerega se otrok vključi in datum vključitve (24. člen ZUOPP). V primeru, da otrok še ni bil usmerjen, sodišče pa bi presodilo, da je zanj potrebna oddaja v socialnovarstveni zavod za usposabljanje, bi predhodno o tem - v skladu z ZUOPP - na podlagi izvida in mnenja komisije za usmerjanje moral odločiti Zavod RS za šolstvo. MDDSZ je podalo tudi mnenje, da bi bilo potrebno 200. člen ZIKS-1 dopolniti tako, da tudi ministrstvo za šolstvo določi, v katerih zavodih za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se lahko izvršuje ukrep 'oddaje v zavod za usposabljanje'. Iz priloge je tudi razvidno, da je MDDSZ že večkrat opozorilo MIZKŠ na problematiko nameščanja otrok in mladostnikov v vzgojne zavode.

MPJU: po podatkih MPJU in njegove Posvetovalne komisije v zadnjih letih (od 2008) sta bila izrečena dva vzgojna ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje. Prvi 2009 (s tem primerom je bil seznanjen tudi Varuh, dopis v prilogi), kjer se je ukrep deloma izvajal v

Vzgojnem zavodu Planina in v Centru za usposabljanje, delo in varstvo Dobrna ter drugi, ki naj bi se izvajal v CUDV Črna. MPJU se je v zadnjih letih že ukvarjalo z omenjeno problematiko in se s pristojnima ministrstvoma (MDDSZ in MIZKŠ) dogovarjalo glede ustrezne določitve zavoda. MDDSZ je tako za izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje imenovalo CUDV Črna.

DPM¹²: seznanjamo vas še z odgovorom MDDSZ z dne 5. 11. 2012, številka 070-25/2012, ki potrjuje našo ugotovitev, da v Sloveniji še vedno ni ustrezne ustanove, v kateri bi se lahko izvrševali vzgojni ukrepi oddaje v zavod za usposabljanje za vse mladoletnike (torej tudi za tiste, ki nimajo odločb o usmeritvi). Kot smo že poudarili je to skrb vzbujajoče in nujno terja čimprejšnji sprejem vseh potrebnih ukrepov, da se bo lahko izvrševal vsak izrečeni vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje, saj se sicer postavlja vprašanje smiselnosti izrekanja tega vzgojnega ukrepa. Zato prosimo za informacije o tem, kdaj se lahko pričakujejo (očitno nujne) spremembe zakonske ureditve, ki ureja izvrševanje vzgojnega ukrepa v zavod za usposabljanje. Hkrati tudi predlagamo, da MPJU tudi seznanjeni sodišča, ki izrekajo ta vzgojni ukrep, da je za sedaj edini socialnovarstveni zavod, v katerem se ta ukrep lahko dejansko tudi izvršuje CUDV Črna, vendar le v primerih, ko izda Zavod RS za šolstvo tudi odločbo o usmeritvi otroka v posebni program vzgoje in izobraževanja.

MPJU: ZIKS-1 v 199. členu določa, da se vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje izvršuje v zavodih za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. V 200. členu je določeno, da ministristvo, pristojno za socialne zadeve, določi, v katerih zavodih za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se lahko izvršuje vzgojni ukrep iz 199. člena. MDDSZ je s sklepom 149-11812010-6 z dne 29. 9. 2010 določilo, da se vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje izvršuje v CUDV Črna, pri čemer pa je brez zakonske podlage kot dodatni pogoj določilo, da mora biti mladoletnik usmerjen tudi v posebni program vzgoje in izobraževanja. Kazenski zakonik (KZ) v 81. členu določa, da sme sodišče mladoletniku, ki je moten v duševnem ali telesnem razvoju, namesto oddaje v vzgojni zavod ali prevzgojni dom izreči oddajo v ustrezen zavod za usposabljanje. Ta ukrep lahko izreče sodišče tudi namesto varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu, če je mogoče v zavodu za usposabljanje poskrbeti za zdravljenje in varstvo in s tem doseči namen tega varnostnega ukrepa. Mladoletnik ostane v zavodu za usposabljanje dokler je to potrebno za njegovo usposabljanje, zdravljenje ali varstvo, vendar najdalj tri leta. Če je sodišče izreklo mladoletniku ta vzgojni ukrep namesto varnostnega ukrepa po drugem odstavku tega člena, po preteku enega leta vsako leto znova odloči, ali sta zdravljenje in varstvo le potrebna. Ob mladoletnikovi polnoletnosti pa sodišče preizkusi, ali je potrebno, da le ostane v tem zavodu, ali pa ga je treba premestiti v ustrezen zavod za polnoletne osebe. Pravilnik o izvrševanju

¹² Gre za navedbe iz odziva DPM (odpremljen 16. 10. 2012) na odgovor MPJU na odziv DPM na prvi odgovor MDDSZ.

vzgojnih ukrepov v 15. členu opredeljuje, da zavod sprejme mladoletnika na podlagi obvestila o napotitvi na izvršitev vzgojnega ukrepa, ki ga sodišče pošlje centru skupaj z odločbo, s katero je bil vzgojni ukrep mladoletniku izrečen in ne predvideva predhodnih pogajanj med centrom za socialno delo in zavodom. Na MPJU smo problematiko ponovno proučili in ugotovili, da je zavod za usposabljanje imenovan v skladu z zakonskimi določili, temu, da mora biti mladoletnik (morebiti iz nekih vsebinskih, strokovnih razlogov za nadaljnje delo z njim v zavodu za usposabljanje) hkrati tudi usmerjen v posebni program vzgoje in izobraževanja, pa ne nasprotujemo, a ocenjujemo, da dodatna to ne more biti pogoj za sprejem v zavod za usposabljanje na podlagi sklepa sodišča o oddaji mladoletnika v zavod za usposabljanje.¹³

DPM¹⁴: nadalje pa prosimo za pojasnilo o tem, na kateri podlagi je bil mladoletni X. Y. v CUDV Črna sprejet 1. 10. 2012, če drži sporočilo, da *»CUDV Črna nima pravne podlage za sprejem varovanca brez ustrezne odločbe o usmeritvi, ki je podlaga za financiranje storitve«*.

MDDSZ: vse zakonske podlage določajo vključitev otroka oziroma mladostnika do 26. leta starosti na podlagi odločbe o usmeritvi Zavoda RS za šolstvo, prav te pa mladoletni X. Y., ki ga je v CUDV Črna napotilo sodišče na osnovi izrečenega vzgojnega ukrepa, nima, kar je razvidno iz odločbe št. 977-361-388/2009-28 z dne 12. 7. 2010 (v prilogi). CUDV Črna v skladu s 3. odstavkom 16. člena Zakona o socialnem varstvu (ZSV) izvaja institucionalno varstvo otrok in mladostnikov z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju. Postopek namestitve otroka v zavod je opredeljen z ZUOPP in vključuje usmeritev s strani komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter usposabljanje po Posebnem programu vzgoje in izobraževanja, ki je verificiran program izobraževanja za to skupino otrok in mladostnikov. Storitve se izvaja na podlagi sklenjene pogodbe med CUDV Črna in MDDSZ, ki v 1. členu določa: *»Pogodbeni stranki ugotavljata, da je predmet te pogodbe financiranje izvajanja programa socialnega varstva in programa vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju ter izvajanje programa socialnega varstva in programa vzgoje in izobraževanja varovancev z motnjami v telesnem in duševnem razvoju od 21. do 26.*

¹³ Nadalje glej drugi odstavek dela 'Poročanje:' pričujočega poročila.

¹⁴ Gre za navedbe iz odziva DPM (odpremljen 16. 10. 2012) na prvi odgovor MDDSZ na poročilo o obisku.

leta, ki so na podlagi strokovnega mnenja komisije usmerjeni v posebni program vzgoje in izobraževanja».

DPM: pripominjamo tudi, da sicer mora izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje potekati po Pravilniku o izvrševanju vzgojnih ukrepov (Uradni list RS, 85/2009). Tako CUDV Črna predlagamo, da v vseh primerih sprejema mladostnikov s tem izrečenim ukrepom poskrbi za pravočasno izdelavo individualnega načrta v skladu z določbami pravilnika in spremljanje njegovega izvajanja tako kot to določa ta pravilnik.

DPM¹⁵: v poročilu smo med drugim tudi pripomnili, da mora sicer izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje potekati ob upoštevanju Pravilnika o izvrševanju vzgojnih ukrepov (Uradni list RS, 85/2009). Tako smo predlagali, da v vseh primerih sprejema mladostnikov s tem izrečenim ukrepom CUDV Črna poskrbi za pravočasno izdelavo individualnega načrta v skladu z določbami pravilnika in spremljanje njegovega izvajanja tako kot to določa ta pravilnik. V tej zvezi ste pojasnili, da zavod za vse mladostnike s sklepom sodišča, določi strokovni tim, ki v 30-ih dneh izdelava individualni načrt, kateremu tekom usposabljanja sledi in ga v določenih obdobjih evalvira. Pravilnik v 17. členu določa, da v sprejemnem obdobju, ki traja do 20 dni, zavod mladoletnika uvaja v novo okolje in zanj izdelava individualni načrt. Zato moramo opozoriti, da je zaveza zavoda, da za mladoletnika izdelava individualni načrt v 20 dneh, ne pa v 30.

DPM: predlagamo, da CUDV Črna izpostavljeni akt, tj. ODREDBO O IZVAJANJU POSEBNIH VAROVALNIH UKREPOV V CUDV Črna ČRNA NA KOROŠKEM odpravi in na tem področju skupaj z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve poišče ustrezne rešitve.¹⁶

MDDSZ: zavod za vse mladostnike s sklepom sodišča določi strokovni tim, ki v 30-ih dneh izdelava individualni načrt, kateremu tekom usposabljanja sledi in ga v določenih obdobjih evalvira.

MDDSZ: glede opozorila, da je zaveza zavoda, da za mladostnika izdelava individualni načrt v 20. dneh, vas obveščamo o napačnem zapisu, saj je bil individualni načrt (v prilogi) izdelan v 19 dneh.

MDDSZ: Odredba o izvajanju posebnih varovalnih ukrepov, ki je bila sprejeta 17. 6. 2010, je preklicana z Odredbo z dne 12. 9. 2012.

¹⁵ Gre za navedbe iz odziva DPM (odpremljen 16. 10. 2012) na prvi odgovor MDDSZ na poročilo o obisku.

¹⁶ Za primer obvladovanja ogrožajočega in nevarnega vedenja posameznika je 17. 6. 2010 tedanji direktor zavoda, s sklicevanjem na 29. člen Zakona o duševnem zdravju (ZDZdr), izdal ODREDBO O IZVAJANJU POSEBNIH VAROVALNIH UKREPOV V CUDV Črna ČRNA NA KOROŠKEM. Iz evidence 'EVIDENTIRANJE UPORABE POSEBNIH VAROVALNIH UKREPOV' je bilo razvidno, da je bil posebni varovalni ukrep v CUDV Črna na zadnje uporabljen 28. 8. 2010, in sicer je šlo za oviranje s pasovi. Ne da bi se posebej ukvarjali z evidenco uporabe posebnih varovalnih ukrepov (kot pomanjkljivost smo npr. že ob obisku izpostavili, da iz nje ni bil vedno razviden dejanski čas uporabe posebnega varovalnega ukrepa), smo opozorili, da se posebni varovalni

DPM: priporočamo, da ravnatelj v del letnega delovnega načrta umesti tudi poglavje o vrednotah, ki so jim zavezani vsi v zavodu.¹⁷

DPM: priporočamo, da pravice in dolžnosti mladostnikov objavijo v predstavitveni publikaciji ter na spletni strani zavoda.¹⁸

DPM: predlagamo sistematično in permanentno izobraževanje mladostnikov in staršev o nesprejemljivosti in škodljivosti vseh vrst odvisnosti.¹⁹

MDDSZ: CUOV je v Uvodu Letnega programa za leto 2012 dodal tudi poglavje Vizija, poslanstvo in vrednote (poglavje 1.3).

MDDSZ: v sklopu 45. obletnice v letu 2013 CUOV načrtuje novo publikacijo, v kateri bodo objavljene pravice in dolžnosti mladostnikov. Na spletni strani pa bodo pravice in dolžnosti mladostnikov objavljene do 31. 10. 2012.

MDDSZ: v CUOV se izvaja redno izobraževanje mladostnikov in staršev o škodljivosti vseh vrst odvisnosti. V prvi polovici leta sta bili izvedeni dve predavanji internega značaja na to temo. Do konca leta 2012 pa je načrtovana še izvedba predavanja psihiatra na temo odvisnosti.

Na delovnem srečanju Varuha, MPJU, MDDSZ, MIZKŠ in CUDV Črna²⁰ so se prisotni strinjali: (1) da v Sloveniji ni ustrezne institucije, ki bi ustrezno izvajala vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje, za mladostnike, ki imajo motnje vedenja in osebnosti ter učne težave, ki so lahko posledica motnje v telesnem in duševnem razvoju, pa ti mladostniki niso bili (pravočasno) prepoznani kot otroci s posebnimi potrebami in tudi nimajo odločbe o usmeritvi Komisije za usmerjanje in so storilci kaznivih dejanj, za katere jim sodišče izreče vzgojni ukrep oddaje v zavod; (2) da v teh primerih se postavlja vprašanje o razlogih, da strokovne institucije pri otroku niso prepoznale potrebo po usmeritvi; (3) da je problem v tem, da ni rehabilitacijskega programa za mladostnike, ki ne sodijo niti v vzgojni zavod niti v zavod za usposabljanje, vendar se le-te namesti v en zavod zgolj zato, da se jih nekam 'pospravi';

ukrepi po določbah ZDZdr lahko uporabljajo le v oddelkih pod posebnim nadzorom psihiatričnih bolnišnic in v varovanih oddelkih socialno varstvenih zavodov. CUDV Črna ni psihiatrična bolnišnica, niti nima vzpostavljenega varovanega oddelka. Že iz tega razloga je izdaja internega akta o uporabi posebnih varovalnih ukrepov sklicevanjem na ZDZdr nepravilna, saj nima zakonske podlage. Varovalni ukrepi sicer niso medicinski ukrepi, temveč le način zagotovitve varnosti osebe z uporabo fizičnega omejevanja. Po Varuhovem mnenju ti ukrepi niso primerno zakonsko urejeni. Zakon jih (kot že navedeno) za zdaj predvideva le na področju duševnega zdravlja. V nobenem zakonu pa ni opredeljena uporaba varovalnih ukrepov v drugih ustanovah. Varuhovo mnenje v zvezi s tem je nedvoumno: vsak ukrep, ki posega v pravico ali svoboščino posameznika, ne glede na njegove osebne okoliščine, mora biti predviden z zakonom, enako velja tudi za način njegovega izvajanja, trajanje posega in nadzor nad posegom. Varuh je zato že opozoril, da je treba obravnavano problematiko rešiti z dopolnitvijo ZDZdr ali druge zakonodaje, ki naj nedvoumno opredeli vse ukrepe, ki jih izvajalci zdravstvene ali socialnovarstvene dejavnosti smejo uporabiti, da bi zavarovali posameznikovo življenje ali premoženje ter omejujejo človekove pravice in svoboščine (z njegovo privolitvijo ali brez nje). Z vidika varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin pomeni uporaba (posebnih) varovalnih ukrepov poseg v osebno svobodo posameznika, v njegovo integriteto in dostojanstvo. Za uporabo le teh je zato nujna zakonska podlaga. Ker te za sedaj izven ustanov, ki jih določa ZDZdr, ni, je kakršnakoli uporaba posebnih varovalnih ukrepov v CUDV Črna nedopustna.

¹⁷ DPM je pri institucionalnih oblikah bivanja mladostnikov posebej pozoren na pravila bivanja v njih, na hišni red in sankcije, ki sledijo, če stanovalci pravil ne upoštevajo. V CUDV Črna sta hišni red in pravila življenja sestavni del predstavitvene publikacije zavoda.

¹⁸ Pravice in dolžnosti mladostnikov, določila za vedenje otrok, mladostnikov in odraslih in dnevni red bivanja so bile sicer zapisane in objavljene na oglasnih deskah, vendar pa jih nismo našli niti v predstavitveni publikaciji, niti na spletnih straneh. Po pojasnilu v.d. direktorice jih prejmejo vsi mladostniki in starši ob sprejemu.

¹⁹ Po navedbah v.d. direktorice droge in alkohol ne predstavljajo večjega problema. Težave naj bi opažali le pri posameznikih, te oblike neželenega vedenja pa obravnavali v pogovorih z mladostniki in starši.

²⁰ Glej drugi odstavek dela 'Poročanje:' pričujočega poročila.

(4) da je MDDSZ po obstoječi zakonodaji sicer dolžno dati seznam zavodov za izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje, na tem seznamu je edino CDUV Črna na Koroškem, ki pa lahko sprejme le mladostnika z odločbo o usmeritvi; (5) da so potrebne ustrezne spremembe Kazenskega zakona in ZIKS-1, saj izpostavljene težave obstajajo, čeprav takšnih primerov, kot je mladoletni X. Y., ni veliko.

Predlogi nadaljnjih korakov pa so bili:

- 1.) da MPJU seznanjeni sodišča v Sloveniji, ki izrekajo vzgojni ukrep oddaje v zavod za usposabljanje mladostnikom brez odločbe o usmeritvi, da je edini socialnovarstveni zavod, v katerem se lahko ta ukrep dejansko izvršuje CDUV Črna, vendar le v primeru, ko Zavod RS za šolstvo izda tudi odločbo o usmeritvi otroka v posebni program vzgoje in izobraževanja,
- 2.) da mora MPJU pripraviti nujno potrebne spremembe zakonske ureditve, ki ureja izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje (zakonodajo je treba na tem področju sinhronizirati; čeprav so redki takšni primeri, bi Kazenski zakon in ostala zakonodaja le-te moral predvideti),
- 3.) da bi bilo v zakonu smiselno združiti oba ukrepa »vzgojni ukrep namestitve v vzgojni zavod oziroma v zavod za usposabljanje,
- 4.) da predstavnica MPJU preveri, kaj je bilo narejeno v zvezi s predlogom Varuha iz dopisa, odpremljenega 26. 11. 2012,
- 5.) da glede mladoletnega X. Y. CDUV sodišču sporoči napredek oziroma mu pošlje poročilo, predlaga morebitne spremembe oziroma sodišču poda predlog, da ponovno odloči o njegovi namestitvi oziroma ukrepu (člen 389 in 490 Zakona o kazenskem postopku; če pa sodišče ne bi odločilo, naj CDUV Črna o tem obvesti Varuha) in
- 6.) da bo Varuh problematiko izpostavil v letnem poročilu.

S strani MPJU je Varuh nato 15. 1. 2013 prejel dopis, ki ga je naslovilo na Vrhovno sodišče Republike Slovenije; v njem ga je seznanilo, da okrožna sodišča, ki so pristojna za izrekanje vzgojnih ukrepov oddaje mladoletnika, v zavod za usposabljanje, navedeni ukrep izrekajo tudi mladoletnikom, ki nimajo odločbe o usmeritvi otroka v posebni program vzgoje in izobraževanja. Nadalje je navedeno ministrstvo izpostavilo, da je postopek namestitve v socialno varstveni zavod opredeljen v ZUOPP in vključuje usmeritev s strani komisije Zavoda RS za šolstvo za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, da je CDUV Črna edini socialno varstveni zavod, v katerem se ukrep oddaje v zavod za usposabljanje lahko izvršuje, vendar le v primeru, ko Zavod RS za šolstvo izda tudi odločbo o usmeritvi otroka v posebni program vzgoje in izobraževanja, in da Varuh izpostavlja vprašanje smiselnosti izrekanja vzgojnega ukrepa oddaje v zavod za usposabljanje, v primerih, kadar mladoletniku ni bila izdana odločba o usmerjanju, če v Sloveniji ni ustreznega zavoda, ki bi lahko ta ukrep ustrezno izvajal, saj ostanejo tako izrečeni ukrepi neizvršeni.

Že takoj naslednji dan, tj. 16. 1. 2013, pa je MPJU obvestilo Varuha o tem, da je Vrhovno sodišče Republike Slovenije sporočilo, da bodo opozorilo glede izrekanja vzgojnega ukrepa - oddaje mladoletnika v zavod za usposabljanje tudi mladoletnikom, ki nimajo odločbe o usmerjanju Zavoda RS za šolstvo, objavili v Sodnikovem informatorju.